

BOOKA.

Knjiga **018**

Edicija **Zapadno od sunca**

BEKIM SEJRANOVIĆ
NIGDJE, NIOTKUDA

Copyright © Bekim Sejranović, 2008.

ZA IZDAVAČA

Ivan Bevc

Nika Strugar Bevc

© za srpsko izdanje

BOOKA

11000 Beograd, Cara Dušana 68

office@booka.in

www.booka.rs

IZVRŠNA UREDNICA

Sanja Bogičević

PRELOM

Ivan Benussi

DIZAJN KORICA

Jelena Šušnjar

ŠTAMPA

DMD Štamparija

Beograd, 2022.

Sedmo izdanje

Sva prava zadržana.

Nijedan deo ove knjige ne može se koristiti niti reprodukovati u bilo kom obliku bez pismene saglasnosti izdavača.

BEKIM SEJRANOVIĆ
NIGDJE, NIOTKUDA

I

Na dženzi

Jedino ja stojim. Visoko iznad svih ostalih. Stojim i ne znam kamo bih zapravo s rukama. Da ih pustim da nemoćno vise ili da ih ukočim? Da isprepletem prste i pustim to klupko da visi ispod trbuha? Svi ostali čuče. Ruke su im napola podignute, a dlanovi okrenuti prema licu. Hodža je naprijed, u sredini tog polukruga. Izgovara obredne molitve, a muškarci, zagledani u dubinu preko svojih grubih dlanova i malo svinutih prstiju, ponove ponekad koju riječ za njim.

„Amin“ – razaznavalo se.

Sad je kasno da se i ja spustim dolje. Da čučnem kao i svi ostali i stavim dlanove pred lice. Ponovim koju riječ zajedno s muškarcima. Nije mi jasno zašto to nisam napravio s ostalima. Oklijevao sam trenutak tražeći pogledom djeda ne bih li vidio što će on učiniti. Kako u prvi tren nisam spazio hodžu, ostao sam zatečen kad je svojim nazalnim glasom počeo redati riječi molitve. U taj tren ugledam i djeda kako s mukom čučni držeći desni dlan na lakat od lica. Pridržavao ga je Alijin sin, jer djedova je lijeva strana tijela umrtvljena od posljednjeg moždanog udara. Bore su mu na toj strani lica poprimile težački izraz. Oči je stisnuo i pogled mu zrači samo kroz rijetke trepavice. Po usnama se moglo vidjeti da molitvu ne izgovara glasno.

„Amin.“ – zašumilo je preko grbavog mezara.

Teški, mukli oblaci nalijekali su na okolna brda. Gnjecava zemlja uvlačila je ljude u sebe. Zrak koji su udisali mirisao je po svježije iskopanoj jami.

Kraj rake, na metar dugačkim daščicama, ležao je tabut. Pomalo nakrivo, jer na mezaru je teško naći ravan komad zemljišta. Iz zemlje su izranjali nišani poput zubi izumrle zvijeri.

Nije mi ovo prvi put da sam na dženazi, iako se ne bi moglo reći da sam bio mnogo puta. Bio sam svega dvaput, ali nikad kao odrastao muškarac, kakvim su me ovi ljudi što čuče oko hrpe svježije iskopane žutosmeđe zemlje sada smatrali.

Prvi sam put bio na dženazi kad sam imao pet godina. Jedan dječak iz ulice utopio se u Savi. Zvali smo ga Žirafa jer je bio mršav i za dvije glave viši od svih nas. Tad sam prvi put uživo vidio mrtvaca. Njegovo tijelo bilo je izloženo u jednoj prostoriji. Tko je htio, mogao ga je doći pozdraviti posljednji put. Ja sam slijedio druge i odjednom pred sobom ugledam Žirafu kako leži sklopljenih očiju. Žut je i kosa mu je nakostriješena. Dječak pored mene ga pomiluje po glavi. Ja tiho prdnem.

Drugi put se u Savi utopila maćeha mog oca. Trpjela je velike bolove u trbuhu i jednog dana više nije mogla izdržati. Obukla je papuče i u kućnoj haljini odšetala do obale, popela se u čamac i skočila u rijeku.

Na njenu dženazu sam, kao i ovaj put, išao s djedom, maminim ocem, ali ni za živu glavu je nisam htio vidjeti prije ukopa. Koračali smo u povorci Ulicom bratstva i jedinstva. Djed i ja bili smo na početku dženaze. On je podmetnuo rame pod tabut i nosio ga jedan dio puta, dok ga netko nije smijenio. I tada su svi čučnuli i stavili dlanove pred lice, tiho šaputali i ponovili koju riječ za hodžom. Kada sam poslije upitao djeda zašto su svi čučali, polako zatvarali kapke, pružali otvorene dlanove i njima ponekad prelazili preko lica kao kad se čovjek umiva, on mi reče da to rade oni koji su vjernici. Tako se odaje posljednja počast onome tko se preselio na ahiret. Bio sam tada mali i nisam znao u čemu je zapravo razlika, ali znao sam da djed nije

vjernik nego komunist. A čučao je. Djed mirno odvrati da on to inače ne radi, ali ovaj put je to uradio iz poštovanja prema umrloj. Nije mi bilo jasno to oko poštovanja. Što poštovanje ima s čučanjem, komunistima i hodžom? Djed reče da nije htio biti jedini koji stoji. Svi su, ili skoro svi, bili čučali u molitvi, pa ne bi bilo lijepo da samo on stoji. To mi je objašnjenje bilo prihvatljivije.

A ovaj put sam stajao samo ja. Gledao sam čas u mekanu i izgaženu zemlju, a čas u kamena lica ljudi poda mnoom. Na tim licima nije bilo ni tuge niti teatralne žalosti, tek neka sjeta. Dublja od rake u koju ćemo ukopati rahmetli amidžu Aliju i teža od zemlje kojom ćemo ga prekriti. Slutio sam da će iz grla muškaraca oko mene zabrujiti još jedno posljednje: „Amin“ i da će ljudi polako, skoro nevoljko ustati. Netko će, sigurno grobar i njegovi pomoćnici, konopcima spustiti tabut u zemlju. Zatim će jedan od njih sići u raku. Ova dvojica što su ostala gore dodavat će mu daščice tako da poput krova prekriju zelenu plahu.

Tek tada će ljudi moći ugrabiti svatko svoj grumen ljepljive zemlje i baciti ga u raku.

II

Pored ušiju šumi žamor muških glasnica što ispraća Alijino tijelo u crnu rupu, a dušu u nepoznato. Zatvaram oči i prisjećam se nestalog svijeta.

1. Mercedes

Bila je jesen tada i Suzanin tata, čika Slavko, napokon bješe došao iz Njemačke. On je radio tamo negdje u Frankfurtu, a Suzana, njena mama i starija sestra Mira, živjele su u maloj dvokatnici na početku našeg sokaka. Naša je kuća na kraju sokaka, ona s crvenom kapijom. To je kuća maminih roditelja u kojoj smo živjeli djed, majka i ja. Tata i mama su se razveli, „i to sudski“, objašnjavala je moja majka svojim prijateljicama, mahalkušama. Tata je otišao svojim putem, a mama u neki veliki grad na obali Jadranskog mora da završi škole. Djed je bio trgovački putnik – i uvijek na putu. Kod kuće smo bili majka i ja.

Ja sam se često igrao sam, jer nisam imao s kim. Sva su djeca iz ulice išla u vrtić, a meni to nije bilo potrebno jer me čuvala majka. Jednom je majka pitala tetu iz vrtića da se i ja malo igram s djecom dok su bila vani. Ona je to dopustila, ali ja sam se potukao s nekim malim i razbio mu glavu. Poslije mi više nisu dali. A nisam ni ja htio. Ponekad bih našao neko odlutalo štene pa bih se igrao s njim dok ga majka ne bi otjerala. Rekla bi da joj prljaju avliju ili da su šugavi.

Kada bi majka morala nešto obaviti u gradu sama, ostavila bi me kod Suzanine mame. Kod njih je u stanu bila jedna soba puna stvari iz Njemačke. Bila je uvijek zaključana, čak ni Suzana nije tamo smjela. Samo kada bi joj bio rođendan, onda smo mogli unutra. Tu je podsjećalo na špilju s Alibabinim blagom. Bilo je tu svakakvih igračaka, haljinica, ukrasa. Za njezin bi rođendan uvijek došao i čika Slavko i onda bi nam zamračio sobu i na projektoru puštao Disneyjeve filmove. Jeli smo njemačke slatkiše, koji su uvijek bili bolji od naših. Sve iz Njemačke nam je bilo bolje. Teta Radmila, ona što živi sama u bijeloj kućici preko puta Suzanine, rekla je jednom da bismo mi i govno pojedeli samo da na njemu piše *Made in Germany*.

Ja sam pitao Suzanu zašto ne možemo gledati filmove svaki dan, a ona je rekla da joj ne da mama. Mogli bismo nešto pokvariti. Sve što bi dobila od tate, njezina je mama zaključavala u sobu. Meni je bilo žao svih tih igračaka, ali još mi je više bilo žao Suzane.

Kada su me osunetili i kad sam ležao u krevetu uplakan i uvrijeđen, ona je došla, sjela kraj mene i držala me za ruku. Ja sam jecao i nisam joj htio objasniti što se dogodilo, jer me je bilo sram, a nisam zapravo ni sam znao.

Suzana je bila mršava, tanušna i za glavu viša od mene. Imala je rijetku crnu kosu i izgledala poput tužne čaplje. Moja je majka rekla da nitko nema takvu jezičinu kao ona.

Svaki put kada bi čika Slavko došao kući, donio bi mnogo darova svojim kćerima. I ja bih ponekad nešto dobio. Mi klinici iz sokaka nismo mogli zatvoriti usta od čuđenja kada smo prvi put vidjeli psića na baterije. Išao je baš kao pravi, mahao repom, čak i piskutavo lajao. Suzana bi ga uključila, natjerala da laje, da maše repom, da hoda, stane. On bi je uvijek poslušao. Ja sam mislio da bi mi majka sigurno dala da imam ovakvog cuku. Nije bio ni šugav ni bolestan. A zatim se i taj pas pokvario. Nije više reagirao na Suzanine naredbe. Poslije ga je Suzanina mama zaključala u sobu.

Jednom je čika Slavko donio Suzani bicikl. Bicikl iz Njemačke. Nama je izgledao kao raketa. Imao je tri brzine. Svi smo htjeli krug, ali nam Suzanina mama nije dala. U Suzaninom podrumu stajao je i jedan crveni mercedes na pedale. Dvosjed. Ja sam bio mali kad je Suzani i njenoj sestri tata bio donio taj auto pa ga se nisam ni sjećao. Unutra sjedneš i vrtiš pedale, upravljaš volanom koji izgleda skoro kao pravi. Poslije su se pedale nešto pokvarile, a Suzanina mama spremila mercedes na sigurno. Čika Slavko je također bio zaboravio na njega, ali vidio ga je dok je išao u podrum i odlučio mi ga darovati. Njegove su kćeri ionako velike, sad imaju bicikle, a i auto je pokvaren. Suzaninjoj mami nije bilo pravo.

Pedale se nisu mogle popraviti, ali volan je radio, to je bilo bitno. Naša je avlija bila velika i imala je jednu blagu nizbrdicu. Popneš se na vrh avlije, tamo kod kapije, gurneš malo mercedesa, onda uskočiš i pičiš. Na dnu avlije porediš neke kutije pa ih rasturiš u naletu ili skreneš naglo u stranu, zaneseš se i prevrneš zajedno s plastičnim autom. Izgledalo je kao na filmu, ali nikog nije bilo da snimi.

2. Ugljen

Ne znam kada sam prvi put vidio amidžu Aliju, ali sjećam se dobro da je dolazio svake jeseni da nam unese ugljen. Djed bi s jeseni naručio pet tona ugljena pa smo to cijelu zimu ložili u peći koja se zvala Kreka-Weso. Kamion bi se jedva nekako uvukao u sokak i istovarilo ugljen pred kapijom. Zatim bi se odnekud pojavio amidža Alija da taj ugljen unese u podrum.

Nije volio da mu pomažem unositi ugljen, a i meni bi brzo dosadilo. Ovaj sam put došao na ideju da prevozim ugljen mercedesom.

– Šteta ti je, bolan, takvog merdžu prljat ćumurom – rekao mi je.

Ali ja sam znao da on to govori samo kako mu ne bih smetao. Stavio sam punu kantu ugljena na suvozačevo mjesto, malo gurnuo i onda uskočio. Najteže je bilo skrenuti pod pravim kutom prema podrumu, i

to nasred nizbrdice. Pri jednom pokušaju mercedes se prevrnuo, zajedno s njim i kanta s ugljenom, a ja razbio koljeno i lakat. Iz kuće je izletjela majka i udarila u dreku jer sam joj svu avliju zaprljao ugljenom.

Ja sam joj rekao: – Nisam ti ja uprljo avliju, Alija je.

Ona me bijesno pogledala i otišla nazad u kuću. Nije me ni udarila po guzici niti mi je pogledala krvavo koljeno.

Alija je i dalje unosio ugljen prolazeći pored mene kao da me nema.

Poslije smo tražili žice. U ugljenu uvijek nađeš mnogo raznobojnih žica pa poslije od njih radiš praćkice. Od deblje žice radiš praćkicu, a iz majkinih gaća izvadiš gumenu nit, onu tanku. Metke za praćkicu radiš od tanke žice, tako što uzmeš mali komad i zaviješ u obliku slova „U“. S tim praćkicama nisi mogao razbiti ni prozor niti kome glavu. Za to su ti potrebne prave praćke, one drvene s gumom od bicikla u koje staviš kamen. Ove praćkice od žice bile su najbolje za djevojke u uskim hlačama. Mogao si nekome i oko izbiti, ali golubu nije bilo ništa ako ga pogodiš.

– Znete l' vi otkud žica u ćumuru, djeco? – upitao nas je Alija utovarujući ugljen u kolica.

Mi smo šutjeli.

– To vam je od miniranja.

– Kakvog miniranja?

Onda Alija malo zastade, skinu rukavice i smota sebi jednu cigaretu. Sjeo je na kamen, lijevu nogu je privukao, a desnu ispružio i malo je trljao. Objasnio nam je kako se to u rudnicima minira pomoću žice.

– Da vidiš samo kako i kamenje, i zemlja i sve leti oko tebe – kaže na kraju bacajući opušak.

– Otkud ti znaš, jesi l' ti to vidio?

Alija je nastavio raditi. Ostao je još samo sitan ugljen koji je sad utovarivao lopatom.

– Jesu l' ti i nogu tamo minirali pa zato šepaš?

– De bolan, odmori malo, ako ikako možeš – reče mi na kraju.

3. Kao da je mrtva

Ja sam napravio praćkicu i metke i gađao sam unaokolo sve što sam stigao. Onda sam odlučio gađati Suzanu. U početku se smijala i zadirkivala me. Trčala je oko mene i vikala kako je ne mogu pogoditi. Počeo sam je ganjati, ali ona je bila mnogo brža. Kad sam je pogodio, ona je počela zapomagati i moliti da je više ne gađam. Meni se baš tad osladilo. Trčao sam za njom i ciljao po njenim mršavim nogama. Kada sam je ponovo pogodio, vrisnula je i čučnula držeći se za list. Rukama je prekrila mjesto gdje sam je pogodio i tiho plakala. Ja sam stajao iznad nje i šutio. Držao sam praćkicu s još jednim metkom pripremljenim za paljbu. Uto se pojavio i Alija. Prošao je ni ne pogledavši nas.

Krajem osamdesetih čika Slavko se vratio iz Njemačke, a 1992, kada je počeo rat u Bosni, ponovo otišao tamo, ovaj put kao izbjeglica. Sa sobom je poveo ženu, stariju kćer Miru i njezinog gluhonijemog sina.

Veliku kuću koju su napravili od njegova arbajta po njemačkim tvornicama pogodilo je nekoliko granata. Jedna od njih ubila je Suzanu.

Nije izgledala kao da spava, izgledala je kao da je mrtva, rekao je čika Slavko nakon pogreba.

III

Amidža Alija zapravo i nije moj pravi amidža. On je brat mog djeda Kasima, tako da je zapravo mojoj mami amidža. Međutim, ako stvar želimo istjerati do kraja, i cara do duvara, ni njoj nije bio pravi amidža.

1. Jarac

Suljo, otac mog djeda Kasima, važio je, kažu, za jednog od uglednijih ljudi u selu. Bio je imućan onoliko koliko je selo bilo siromašno. Imao je nešto koza i malo šume koju je cijeli život pokušavao iskrčiti ne bi li dobio koji dulum obradive zemlje. On i njegov brat Agan imali su i omanji proplanak na jednoj kosini usred te šume zvane Salkovina.

U selu se za nekog tko je nadmen kaže: „napeo se ko Šehagin jarac“. Šehaga je Suljo, tako su ga u selu tada zvali, a priča o jarcu ide ovako:

Suljo je imao stado koza i jednog krupnog jarca. On je bio predvodnik stada i oko vrata je, na svojim jarećim prsima, nosio teško i klepetavo zvono. Kad bi se predvečer vraćali s ispaše, na čelu stada išao je jarac. Izbacio bi prsa, malo se napeo, zabacio glavom unatrag i podrhtavao donjom vilicom. Zvono bi udaralo o njegova napeta prsa i kloparalo muklo i limeno. Svijet bi izvirivao iz svojih avlija, izlazio pred kapiju, a djeca su proturala glave kroz krezave tarabe – išla je povorka sa Šehaginim jarcem na čelu.

I tako bi nadmeni jarac prolazio kroz selo ne sluteći da će ostati u kolektivnom sjećanju jedne sredine narednih stotinu godina.

2. Kasim

Suljo se oženi mlad i ubrzo, nekoliko mjeseci nakon svadbe, mlada zatrudni. Suljo zatim uze s bratom krčiti šumu ne bi li uvećali obradivu površinu. A krčevina je poznata po tome da prvih nekoliko godina, dok je zemlja još plodna, daje dobar urod, ali nakon nekog vremena počne žutjeti. Za ljetnih suša pretvori se u grumen, zatim u prah i na kraju ostane samo prašina. A s jeseni i proljeća, kad udare kiše, sve se pretvara u kaljužu, u mulj koji kiše oderu za nekoliko godina. Onda se pojavi prvo kamenje. Najprije sitno, potom sve krupnije. Tada se krčevina mora ponovo krčiti. Ovaj put od kamenja.

Trudnoća je prošla u najboljem redu i njegova žena Mejra, odnosno Suljinica, jer se u selu žene nazivaju imenima svojih muževa, rodi zdravo i krupno muško dijete, ali ona sama kao da se nikad nije potpuno oporavila od tog porođaja.

Umrla je od tuberkuloze nakon nepunih osamnaest mjeseci.

Suljo je žalovao i pitao Allaha i ljude zašto baš ona? Bog nije odgovarao, a starije i iskusne žene iz sela samo bi othuknule i tiho šapnule da Allah tako htjede i kako Allah dobri hoće, tako ima i da bude. Muškarcu su uglavnom šutjeli, a da su govorili, rekli bi isto. I mudri Hadži Murat reče da je to Božje davanje. Nekad umre dijete, nekad mati, a nekad se posreći pa Allah poštedi oboje i udahne im dušu da žive, da se vesele, da rade, da se pate, da muče i sebe i druge i, na kraju, da umru kad im za to dođe vakat.

Suljo i njegov sin Kasim ostadoše sami.

3. Ahmet

Nakon manje od godinu dana Suljo se, na nagovor brata Agana, ponovo oženi jer, kako mu ovaj reče, ne može kuća bit bez ženska uha.

Suljo nikako da dobije prinovu od druge žene.

U selu je bilo začuđenih pogleda i tiho, kroz zube izgovorenih riječi. Jedni su svoje oštrice upućivali Sulji – da izbjegava ono za što Bog stvori muško na ovom dunjaluku – a drugi zaključivali da je to *nju* Allah kaznio što pođe za čovjeka kojem se žena nije pošteno ni ohladila ispod nišana na mezaru.

Bilo kako bilo, nakon jedanaest godina Suljina druga žena rodi sina i dadoše mu ime Ahmet.

Tu je bio kraj zlobnim glasovima i ljudi su govorili kako je sreća konačno uselila u kuću Sulje zvanog Šehaga.

4. Alija

Kad je Kasimu bilo nepunih trinaest, Suljo se iznenada razboli, kažu meningitis, i prije nego što se itko uspio ozbiljnije i zabrinuti, on umre.

Ljudi su proklinjali, kleli i psovali. Netko je kleo škrtu i jalovu zemlju što ljude teško hrani, a olako uzima, dok su drugi pak na sve to odmahivali rukom i sa stoljetnom smirenošću spominjali Allaha i njegovu svemoguću volju da daje i uzima, da dijeli i spaja, kako je već kome suđeno i kako je kome pao grah.

Nekoliko mjeseci nakon Suljine smrti ljudi u selu počеше primjećivati kako njegovoj udovici raste trbuh. Neki su govorili da je to Allah Sulji darovao još jedan život, a neki da ga je kaznio i oduzeo život i njemu i njegovu nerođenom djetetu.

Bilo je i onih što su govorili da je za dijete bolje da se ni ne rodi.

Devet i pol mjeseci nakon njegove smrti udovica rodi muško dijete i u selu zavlada muk. Sinu dade ime Alija.

5. Kijamet

Kasim je već duže vrijeme bio dovoljno odrastao za seoske poslove. Čuvao je koze, sijao, žeo, brao. Ponekad bi se i igrao sa svojom polubračom od koje ga je dijelilo poprilično godina, a u toj dobi i nekoliko godina znači razliku između dvaju svjetova. Svijeta dječaka koji trči za kokošima, lovi pastrve u potoku, hvata guštere po užarenim trnjikama – i svijeta muškarca koji plug vuče umjesto vola, tegli drva iz šume dok mu teret pritišće ramena i leđa tako da mu se čini da će mu od kiše nabubrena zemlja progutati noge do koljena. Ali nije to bilo nešto čime bi trebalo razbijati glavu. Tako je to oduvijek, govorili su, otkad je svijeta i vijeka, i tako će biti dok ne dođe kijamet.

A kijamet stiže brzo i nazvaše ga Drugi svjetski rat. S njim stigoše i vojske različitih uniformi, jezika, ciljeva, jačine i apetita.

Iz grada su dolazili Nijemci i ustaše, a u brdima se skrivali partizani i četnici. Nijemci su s vremena na vrijeme pokretali hajke na partizane. Jednom takvom prilikom zapalili su obližnje selo u kojem su živjeli Karavlas, romsko pleme podrijetlom iz Rumunjske. Žitelji sela su ili izgorjeli u svojim huđžericama ili poginuli od metaka dok su pokušavali pobjeći plamenu.

Ustaše su žarile i palile po pravoslavnim selima, a četnici su pak, uglavnom na prevaru, ubijali partizane i pljačkali i klali po muslimanskim selima.

Partizani su, bar u početku, bili malobrojni i ostalima više smetali svojim prisustvom negoli borbenim djelovanjem.

Na proljeće četrdeset treće preko Save se uspjela prebaciti jedna vojvođanska partizanska brigada i, prije nego su je Nijemci i ustaše uspjeli zaustaviti, spojila se s domaćim partizanima koji su dotad već bili oslobodili dobar dio područja na rubu Posavine. Udruženim snagama oni uspijevaju osloboditi još nekoliko obližnjih sela u ravnici i u zabitim kotlinama. Nakon tih uspjeha priključi im se dobar dio seoskih mladića, a među njima i Kasim. Njemu je tada bilo nepunih sedamnaest.

Pred nadolazećom ofenzivom partizani su se ubrzo morali povlačiti prema planinama u unutrašnjosti Bosne, a s njima ode i Kasim pjevajući na brzinu naučenu pjesmu:

Kad su Sremci krenuli
iz te Fruške Gore
i odoše u Bosnu
tamo da se bore

Kad su Sremci prešli
preko reke Save
ugledaše Majevicu
brda joj se plave

Oj ti Bosno ponosna
visokih bregova
evo tebi u pomoć
sremačkih sinova

Na sebi ima bijeli, od grube vune ispleten džemper i istu takvu torbicu. U torbici nosi komad kozjeg sira što mu je dala pomajka.

IV

Lopate su užurbano grabile raskvašenu, tešku zemlju i nabacivale je preko Alijinih ostataka polegnutih na dnu rake. Činilo mi se da ne zakopavaju samo njega nego neku nikad ispričanu pripovijest. Iz prošlosti se pomaljaju lica na koja već dugo nisam pomišljao.

1. Dino i Nataša

Na početku našeg sokaka, s lijeve strane, nalazila se kuća sa zelenom fasadom. Fasada se presijavala kao da je bila posuta dragim kamenjem. Dino, moj drug koji je živio u toj kući, rekao mi je da se to presijava pijesak, a pijeska ima u žbuci koja se koristi za fasadu. Ja mu nisam vjerovao i nagovarao sam ga da povadimo to drago kamenje pa da se obogatimo. On nije htio jer je to ipak bila njegova kuća, a i bojao se svog djeda. Njegovi su također bili razvedeni „sudski“ i tata mu se odselio kod svojih. Dino je živio s mamom kod djeda i bake koju je on, kao i ja, zvao majka.

Bio sam ljubomoran na njega zato što je bolje igrao nogomet i jer je bio sitniji pa je više sličio na Brucea Leeja. Ali ipak me najviše mučilo to što se Nataša zaljubila u njega. Još dok smo bili mali, u kuću do Dinine doselila se jedna obitelj iz Srijema. Imali su kćer Natašu i sina kojeg smo zvali Mališa. Tata im je bio nogometni golman i došao je braniti za Jedinstvo u Drugoj ligi – zapad.

Nataša je bila plava i slatka i odmah se zaljubila u Dinu. Nije meni bilo toliko stalo do nje koliko mi je bilo krivo što se zaljubila baš u njega. Jer Dino ju je cijelo vrijeme zadirkivao, čupao, pjevao je bezobrazne pjesmice, prdilo, podrigivao i još sto čuda, a ona ga je gutala svojim modrim, naivnim okicama. Ja sam pokušavao privući njezinu pažnju lažima. Izmišljao sam najnevjerovatnije priče i dogodovštine, ali ona bi me uvijek samo ismijavala. A onda bi došao Dino, podrignuo iz dna želuca i istovremeno rekao: „Knooooo“, kao s one reklame za Knorove kocke za juhu. Nataša bi samo pljesnula rukama, napućila usnice, rekla: „Fuuuj, baš si grooozan“ – i otišla za njim.

Jednom sam Natašu pitao gdje je njezina majka, a ona je rekla da nema majku nego samo baku u Sremskoj Mitrovici, i to pokojnu. Ja nisam znao što to znači pa sam joj jednom prigodom opsovao pokojnu baku. Ona je počela plakati i više uopće nije htjela pričati sa mnom. Ja sam pitao Suzanu što joj je to pokojni, a ona je rekla:

– To ti je kad je neko umro, kontaš?

2. Pele i Liso

Taj Pele što je živio s druge strane ulice bio je plav i namćorast. Uvijek si morao paziti što pred njim govoriš jer bi se lako naljutio ili, što je još gore, počeo bi te zadirkivati. Danima bi te znao zlostavljati zbog pogrešno izgovorene riječi ili se potući s tobom zbog najmanje sitnice. Imao je dvije godine starijeg brata kojeg su svi zvali Liso. Ja sam jednom Dini rekao da je to zato što slični na lisicu, uvijek spreman da te nagovori na bilo kakvu glupost i da ti se poslije smije u lice kad uvidiš da si namagarčen. I svi bi se ostali smijali zajedno s njim. Ipak, najviše je volio zadirkivati svog brata Peleta, a ovaj bi jedva dočekao da se s njim potuče. Jedan drugom su psovali mater bez pardona. A ako bi netko drugi opsovao Peletu mater, onda bi ga istukao sam Liso. Pele, pak, nije volio da ga brat brani, pa se onda tukao i protiv brata i protiv ovog što mu opsova mater.

3. Nogomet

Dino i Pele su navijali za Partizan, a Liso i ja za Zvezdu, i to je bio razlog za vječne svađe i prepirke: koji je klub bolji, koji ima više naslova prvaka, igra li bolje Momčilo Vukotić ili Vladimir Petrović Pižon? Ja sam igrao najlošije, a Liso najbolje. Uvijek smo igrali Liso i ja protiv Peleta i Dine.

Ja sam već tada uvidio da nogomet izvlači ono najgore u nama. Jedan od glavnih uzroka naših sukoba, a često i malih krvavih ratova, bila je činjenica da nismo imali prave golove. Pravili bismo ih od kamena, gornjih dijelova trenirki ili klipova pobodenih u zemlju. Stvar je bila jednostavna ako bi lopta prošla posred gola, ali to se nikad nije događalo. Uvijek bi prošla uz stativu, odnosno kamen ili komad odjeće. A ako bi lopta i prošla posred gola, odmah bi netko posumnjao da je lopta previsoka, odnosno da je prošla preko gola. Po prešutnom dogovoru zamišljena greda, iliti prečka, bila je negdje u visini koljena. Problem je bio samo čijeg koljena, jer bili smo različiti rastom.

Onda bi nastajale prepirke: jest gol – nije gol. Kleli bismo se majkama, očevima, mrtvim djedovima i bakama, ali nije bilo pomoći. Na kraju, ako nitko ne bi popustio, sve bi završilo tučnjavom. Tko dobije batine, mora priznati da je ovaj drugi u pravu.

Zakletva koja je u takvim prilikama imala najmanju težinu bila je „majke mi“, ili „materu mi“ i koristila se uglavnom u manjim prepirkama. Zatim je po težini dolazila zakletva „mrtvog mi djeda“, „mrtve mi nane“, bez obzira na to jesu li ti djed ili baka bili živi. Kad si htio biti ozbiljan do smrti, kleo bi se Titom.

4. Dabogda Tito umro

Igrali smo jedne nedjelje nogomet tamo iza tehničke škole. Bilo je to zapravo parkiralište za nastavnike, nepravilna betonska ploha odlična za nogomet „na male“. Igrali smo, kao i uvijek, Liso i ja protiv Peleta i Dine. Odnosno, bio je to derbi Zvezda – Partizan.

Za taj smo nedjeljni derbi imali i dresove. Liso i brat mu Pele odnekud su imali prave dresove, Liso Zvezdin, a Pele Partizanov. Stvarno su izgledali kao pravi, imali su i brojeve na leđima, Liso sedmicu, a Pele devetku. Peletov je dres bio dugih rukava i ti su mu rukavi bili predugački pa ih je stalno morao navlačiti prema gore.

Moj je dres bio malo drukčiji od Lisina, iako je i on bio Zvezdin. Poklonio mi ga je moj tata i nije imao broj na leđima. Majka mi je poslije na leđa prišila peticu bijele boje, ali sve je ispalo nekako nakrivo i tužno.

To je zapravo bio dres FK „Kozara“ iz Bosanske Gradiške. Crvena majica s dvije bijele šare na prednjoj strani. I ja sam rekao tati kako ta majica i ne izgleda *baš* kao Zvezdin dres jer su te dvije crte bile tanke, a na pravom Zvezdinom dresu su i bijele i crvene crte jednake širine i pravilno su raspoređene. Tata se namrštio i rekao da kakve to sad ima veze kakve su crte.

– Je l' crveno-bijelo, jest. E pa onda? – i uputio mi onaj njegov pogled nakon kojeg sam i ja morao povjerovati u to.

Pri rezultatu 3:2 za Partizan lopta je nekako došla do mene. Preda mnom samo Dino i gol pred kojim se on brzo postavi ne bi li spriječio zgoditak. Ja nikad nisam bio vješt u driblingu i zato opalim, pa što bude. Lopta je udarila u Dininu nogu, odbila se ukoso i otišla iza gola. Liso i ja odmah povičemo: – Gooooo! – a partizanovci će na to: – Ma kakav go, odbila se od stativu i otišla napolje.

Stative su nam bile dva kamena, a lopta je otišla preko lijevog. Sad, je li s vanjske ili unutarnje strane, tko je to mogao znati? Nastala je prepirka i svi smo se počeli kleti svojim precima, što živim – što mrtvim.

Liso i Pele su imali žive djedove, pa je Liso govorio: – Dabogda mi djed umro ako nije go!

Pele je pak urlao: – Dabogda umrli i djed i nana ako je bio go!

Ostalo je na meni i na Dini da odlučimo. Trebalo je podastrijeti neke čvršće argumente od nana i djedova.

Dino reče: – Ako je go, ja ne volim Tita. Pa ti vidi.

– Aaaa – povikao sam – ne voliš Tita! Dino ne voli Tita!

– 'Ko ba ne voli Tita?! – naroguši se ovaj. – Haj' se ti zakuni ako smiješ!

Liso i Pele počеше vikati: – Hajde, hajde!

Liso viče: – Ma zakuni se! Jest go, Tita mi, ja sam vidio!

Pele viče: – Ma jes' kurac moj go! Haj' nek se zakune u Tita ako smije!

I što sam mogao?

Ja kažem: – Jes' go, Tita mi, jes' go!

Dino zaškilji zlobno: – Haj', ako smiješ, reci: dabogda Tito umro ako nije go!

Ja zastadoh na trenutak. Nisam bio baš *toliko* siguran da je gol, ali što ćeš sad? Nisu bili ni oni.

– Dabogda Tito sad ovog časa umro ako nije bio go!

I svi zašutješe. To je bilo to. Od ovoga nije bilo jače zakletve ni čarolije. Trebalo je samo imati muda pa to reći.

– Nek vam bude, tri – tri, al' sad ćemo vam jebat mater! – prosikta Pele gledajući u brata koji se odvratio podlo kesio.

5. Umro Tito, bog te jebo

Ni dan danas nisam siguran je li ono bio gol ili ne, ali Tito nije umro tog istog časa, nego sedam dana poslije.

Dino i ja smo igrali „dodave“ u sokaku. Dodava je kad se dodaješ, nema golova, samo dodaješ loptu jedan drugom. Odjednom, ugledam Dininu mamu kako trči prema nama. Dino je nije vidio jer joj je bio okrenut leđima. Vidim kako sva zajapurena utrčava u sokak kao u šesnaesterac. Na sebi ima zeleni frotirni kućni ogrtač.

Sad ga je Dino najebo, pomislio sam i bilo mi ga je na trenutak žao. Samo na trenutak.

Upravo kad sam taj trenutak sažaljenja pretvarao u zluradost, ona povika:

– Dino, ulazi u kuću! Umro Tito, bog te jebo!

Reče to, okrenu se i odmaršira u kuću. Lopta koju sam bio opalio prema Dini dokotrljala se do njega, a on sjede na nju kleknuvši na koljena. Gledao je u mene uplašeno, kao da čeka neki odgovor.

Ja mu kažem: – Ma laže ti stara. Će će Tito umrijet. Haj' pucaj!

Zurili smo tako nekoliko trenutaka jedan u drugog. Osjećao sam kako nas obojicu hvata nekakvo dječaćko uzbuđenje, kao pred avanturu, nestašluk ili batine.

6. Suze za Tita

Otrčali smo kućama. Kod mene u kući sjede djed i komšija Sakib, starac od svojih osamdeset godina, ali još uvijek dobrodržeci. Sjede, puše i othukuju.

Sakib je živio u kući do nas sa svojom ženom s kojom nije pričao već petnaest godina i kojoj nitko pravog imena nije znao, a svi su je zvali Sakibica.

Komšija Sakib reče: – Umrije drug Stari.

– Jah, moj Sakibe, umrije – rekao je moj djed iskreno tužno.

Kad sam ušao u kuhinju, majka je tamo nešto prčkala, i ja sam je pitao što je to bilo. Ona samo odgovori da šutim i da je umro Tito. – Najbolje da šutimo – ponovila je.

Djed doviknu: – Prekini s tim šerpama u božju mater! Jesam ti reko da prekineš, jebale te šerpe! Sad si ih uzela strugat.

Onda smo svi posjedali pred televizor. Ja sam sjeo na pod, obuhvatio koljena rukama i čekao da vidim što će biti. Na televiziji ozbiljna muzika, ekran crn i piše „Izvanredne vijesti“. Meni se malo od te muzike počelo zijevati, a kada zijevam idu mi suze. Često sam se tako u školi pretvarao da me boli trbuh ili glava. Zijevneš par puta i pune oči suza.

Majka se sažalila i rekla: – Hodi majki, nemoj plakat.

Ja nisam htio doći.

Onda su objavili vijest da je tog dana točno u 15 sati i 5 minuta prestalo kucati veliko srce našeg voljenog druga Tita. Što jest, jest, zvučalo je strašno. U neku ruku možda i jest bilo strašno, ali nitko nije znao u koju. Bar ne još.

7. Čakija

Sljedećeg dana kada sam krenuo u školu odnekud se stvorio auto mog tate. Iznenadio sam se što ga vidim. Nakon toga iznenađenje prijede u blagi strah. On bi se uvijek pojavljivao tako iznenađa. Ne bih ga viđao mjesecima, a onda bi samo izronio odnekud. Najprije bi prigovarao zašto sam tako odjeven ili obuven, zašto ne strpam majicu u hlače (zato što to rade samo šupci, tata, mislio sam, ali nisam smio reći), zašto su mi nokti tako prljavi, a vrat blatan kao da se mjesecima nisam prao. Poslije bismo išli na ćevape i sok ili u kupovinu.

Jednom me odveo u robnu kuću i rekao: – Evo, sine, izaberi koje god hoćeš hlače da ti tata kupi.

Ja sam otrčao ravno prema jednim zelenim štofanim hlačama. Baš su mi se sviđale te zelene.

Tata mi maznu jednu iza potiljka i prosikta: – Pa gdje baš te zelene, seljačino jedna!

Kupio mi je onda neke traperice s bijelom crtom po šavu sa strane. Meni su te bile bezveze, a i potiljak me bolio. Ipak, najgore mi je bilo to što me nazvao seljačinom. I to što mi je obećao da mogu izabrati bilo koje hlače, a nije bilo tako. Htio sam baš te zelene, samo se sad ne mogu sjetiti zašto.

Tada kad se pojavio nakon Titove smrti, pozvao me da uđem u njegov auto zvan „poljski fiat“, poznat pod imenom „Poljak“. Malo sam posjedio unutra, pričali smo i tata mi je dao jednu plavu čakiju. Pro-matrao sam je cijelim putem do škole. Sviđala mi se boja.

8. Bio je gol

Kada smo došli u školu, učiteljica nas je još jednom obavijestila o svemu i rekla da taj dan nećemo imati matematiku i prirodu, nego da ćemo pričati o Titu. Objasnila nam je kako će biti sedam dana žalosti, što znači: nema pjevanja, nema zviždukanja, nema cike, vike, smijeha. Međutim, viđao sam mnoge kako se na ulici smiju ili zvižduču, a jedan je brko, čuo sam ga dobro, prolazeći na biciklu nešto i pjevušio. Zašto pjeva kad je žalost? Ja nisam ni pjevao ni zviždao. Tih tjedan dana nije bilo ni crtanog filma u 19:15.

Kad smo se tog ponedjeljka Dino, Pele i ja vraćali iz škole, oni odnekud izvukoše onaj gol s „derbija“ od prije tjedan dana.

Prvi je počeo Pele: – Eto vidiš sad, kad se kuneš, a lažeš.

Dino je jedva dočekao, vidjelo se da su to posebno isplanirali.

– Svima ćemo reći šta je bilo, da znaš. Najebo si sad pravo.

I onda su me počeli podjebavati i, mora se priznati, nisu bili loši.

Ja sam neko vrijeme trpio, a onda sam dreknuo: – Ma marš u pičku materinu, obojica! – i otrčao kući.

Ovaj su mi put suze zbilja navirale na oči, ali ne zbog straha što će me oni cinkati, nego od bijesa što sam dopustio da me tako izivciraju. Jer znao sam ja da nije Tito umro zbog mene. Umro bi ovako ili onako. A i bio je gol.

9. Mene zovu Cigo

U utorak smo nastavili pričati o Titu, uglavnom sve najbolje.

U holu ispred zbornice postavili su jedan stol, preko njega prebacili crveni stolnjak, a onda na njega stavili Titovu crno-bijelu sliku iz pedesetih. Preko lijevog gornjeg kuta namakli su crnu vrpcu. Svakih deset minuta mijenjala bi se po dva učenika koji su morali biti propisno odjeveni. Na glavi kapa titovka, a oko vrata crvena pionirska marama. Tako bi držali počasnu stražu. Ja sam također dobio tu čast zajedno s jednim Mustafom. On je bio onizak, nabijen i crn. Još crnji od mene. A mene su zvali Cigo.

Meni je to u početku smetalo, ali mi je jednom, kad sam se vratio kući uplakan i razbijenog nosa jer sam se potukao s nekim Osmanom koji me cijelo vrijeme zadirkivao da sam Ciganin, amidža Alija objašnio:

– Cigani su ti, bolan, ljudi kao i svi mi, jedino što ih ne zanimaju fudbal i politika. I zato bi fudbal i politiku trebalo zabraniti. Kontaš? – rekao je, opalio mi najjaču čvoku na svijetu i odšepao iz avlije poput kakvog istočnjačkog mudraca. Ja sam ostao stajati na kapiji krvavog nosa, trljajući se po tjemenu koje je bridjelo od udarca njegova srednjeg prsta.

Tom Mustafi, o kojem sam već počeo pripovijedati, kosa je rasla gotovo iz čela. Bio je zajeban tip, ali na neki glup način, tako da nikome nije ulijevao strah u kosti niti je ikoga mogao nasmiјati. A moraš ili jedno ili drugo, iako to tada nikome nije bilo jasno.

I dok smo tako stajali u stavu mirno, taj Muće i ja, svaki sa svoje strane, opazio sam da ovaj nešto bulji u mene. Ja mu očima dam znak: šta je, šta ho'š, koji kurac, a on prošaputa: – Majke ti, je l' bio go?

Ja se pravim da ne čujem, a u sebi sam mu jebo mater. A i Peletu i Dini. Muće nastavi dosađivati, a ja uzmem skupljati pljuvačku. Kad sam skupio puna usta, priđem mu i pljunem ga posred lica. On obrisa pljuvačku i krenu prema meni, stadosmo se naguravati. U to dođoše novi počasni stražari i nekako nas razdvojiše. Kad smo se vratili u razred na sat, Muće odmah reče da sam ga pljunuo iz čista mira.

Ja sam nekoliko puta dobio ravnalom po guzici, a Mućeta je samo poslala na mjesto. Učiteljica je bila izbezumljena, ali više od straha nego od bijesa. Nakon što me istukla ravnalom, rekla je da se samo Cigani pljuju.

10. Nesretna učiteljica

Učiteljica je bila srednjih godina, plava i jako zgodna žena. Njezin je muž imao salon zabavnih igara: videoigrice, stolni nogomet, fliperi i te stvari, gdje su klinци ostavljali svu svoju lovu. Ja sam jednom djeđu

maznuo cijelu seriju jubilarnih srebrnih kovanica s Titovim likom i potrošio na igru što se zvala „Pacman“. Ubacivao sam srebrne kovanice s Titom umjesto pet dinara i automat ih je primao bez problema. Ne znam sad jesu li se baš od toga obogatili, ali uskoro su napravili veliku kuću te otvorili nekakvu privatnu firmu.

Muža su joj zaklali u prvim danima rata, a ona je pobjegla u Njemačku. I kao stara žena bila je jako lijepa, a nesretna i kao mlada i kao stara.

U mladosti jer se udala zbog novca, a u starosti jer je bila lijepa kad je bila mlada.

11. Titova dženaza

U srijedu je bio Titov pogreb. Pustili su nas ranije iz škole kako bismo mogli gledati prijenos sprovoda na televiziji.

Kod nas su bili Suzanina mama, komšija Sakib i amidža Alija.

Svi su bili svečani i tužni, osim Alije. On je bio mrk i neobrijan. Uplašio bi se čovjek, a ne znaš točno zašto.

Na televiziji prijenos pogreba. Stotine tisuća ljudi po beogradskim ulicama i svi plaču. Kamera je naročito voljela uplakane žene i djecu.

Ja zijevam što više mogu, ali nisam zadovoljan količinom suza u usporedbi s ljudima na ekranu. Djed je ozbiljan. Tužnog lica majka vjerojatno smišlja što će sutra za ručak. Komšija Sakib puši i steže vilicu s umjetnim zubalom.

Kada je došlo do samog spuštanja lijesa u mramornu grobnicu, Suzanina je mama ustala, prekrížila ruke ispod trbuha i pustila suze da joj klize niz lice. Svi su poustajali. Tad je i Majka pustila suze. Čak su i meni tad potekle suze, samo nisam bio siguran je li zijevanje napokon proradilo ili sam zbilja proplakao. Nije bilo lako ostati ravnodušan pred tim prizorom.

Jedino je Alija ostao sjedjeti ukočena lica, šutke pušeći cigarete koje je nevjerovatnom brzinom motao u papir. Imao je upaljač koji je mirisao po benzinu i koji je bilo pravo uživanje mirisati. Nitko ništa

nije rekao i ja sam se čudio zašto i on nije ustao. Pomislio sam da je to možda zbog one noge koju je povrijedio pri miniranju u rudniku ugljena, ali nisam se usuđivao pitati glasno.

Pogotovo ne njega s onakvim obrvama.